

Katsauksia

Siitä myös sopi siirtää viroon paitsi lainasanoja myös morfologisia ominaisuuksia ja lauserakenteen malleja.

Suomen kielen tilaa Aavikin Suomen-periodin aikana selvitteli esitelmässään Paavo Pulkkinen. Suomalaisten aikalaisten käsitysten mukaan suomen kielen huolto ja käyttö eivät kiitosta ansainneet. Niin Ojansuu kuin Kettunen arvostelivat kielenkäyttöä monenlaisesta »sivistymättömyydestä»: murteiden sekoittamisesta yleiskieleen, vierasperäisyyksistä, säännöttömyydestä ja puhekuulttuurin puutteesta. Hyvin perustellulta tuntuu Pulkkinen päätelmä, että Aavikin ihasusta ei herättänyt kielikulttuurin yleinen taso vaan ajan kirjailijoiden kielenkäyttö. Aavikin Suomen-periodin aikana julkaisivat sittemmin klassikon aseman saavuttaneita teoksiaan mm. Aho, Jotuni, Kianto ja Linnankoski, lyyrikoista Leino ja Manninen. Erityisen läheinen ihailun kohde Aavikille oli Aho. Aho oli hänen mielikirjailijansa Edgar Allan Poen ohella.

Aavikin suhdetta juuri Ahoon käsitteli Hannu Remes. Hän osoitti, että perehtymisellä Ahon ilmaisukeinoiltaan rikkaaseen kieleen oli tärkeä merkitys Aavikin kielellisten ihanteiden muotoutumiselle. Aavik myös vironsi Ahoa: useita kokoelmia lastuja ja Yksin-teoksen. »Johannes Aavik ja Aino Kallas» oli Kai Laitisen teemana. Esitelmä painottui lähinnä siihen merkitykseen, joka Aavikin kaunokirjallisella teoksella Ruth ja hänen kirjallisuuseseillään oli Aino Kallakselle. Kallasta Aavik vironsi varsinkin Ruotsin-vuosinaan.

Muut suomalaisten osanottajien esitelmät koskivat yleisiä tai suomen kielen kehityksen kysymyksiä. Koko konferenssin ensimmäisen esitelmän piti folkloristi Henni Ilomäki laajasta ja kiinnostavasta teemasta: suullisen ja kirjallisen viestintäkulttuurin suhteesta. Matti Pääkkönen käsitteli ns. murteiden taistelua suomen kielen uudistuksen lähtökohdana. Tämän esitelmän pariaksi oli osuvasti asetettu vastaavaa viron ilmiötä koskeva: Heli Laanekaskin esitelmä Tal-

linnan ja Tarton murteen taistelusta. Minä puhuin suomen sanaston uudistumisesta 1800-luvulla.

Pitkämatkaisin kokousvieras oli saapunut Yhdysvalloista: professori Ilse Lehiste Ohion yliopistosta. Hän käsitteli esitelmässään sellaisia viron uusia idio-meja, jotka tekevät nykyvirolaisen lehtikielen ulkomailla asuvalle vaikeaselkoiseksi. Varsinaisten uusien idiomien ohella (esim. *ilma tegema*, *paika panema*, *ratsa rikkaks saama*) vaikeuksia aiheuttavat sellaiset kansainväliset sanat, jotka on omaksuttu viroon venäjän välityksellä ja joiden merkitys poikkeaa yleisestä kansainvälisestä merkityksestä (esim. *karkass*, *konkurss*). Lehtori Harry Mürk Toronton yliopistosta ei ollut voinut saapua, mutta hänen esitelmänsä luettiin. Esitelmäitsijää huolestutti indoeurooppalaisten kielten voimakas vaikutus suomalais-ugrilaisten kielten syntaksiin. Hän toivoi entistä aktiivisempaa historiallisen syntaksin tutkimusta ja syntaksin omintakeisten piirteiden elvyttämistä. Omintakeisia ovat esim. verbien nominaalirakenteet (vastakohtana sivulauseille).

Oli ilo osallistua tähän mielenkiintoiseen, runsasantiseen ja hyvin järjestettyyn konferenssiin. On myös mieluista tietää, että esitelmiin voi syventyä yksityiskohtaisemmin, kun ne aikanaan ilmestyvät painoasussa.

PÄIVI RINTALA

Suomen kielen opetus ja tutkimus Joensuun yliopistossa

Virat, tilat ja opetus

Joensuun korkeakoulu (vuodesta 1984 yliopisto) aloitti toimintansa 1.9.1969.

Samana syksynä alkoi kahden opettajan voimin myös suomen kielen opetus. Syksyyn 1975 saakka ylimpänä virkana oli apulaisprofessori, ja tuolloin opetettiin vain approbatur ja cum laude approbatur -arvosanoja.

Suomen kielen professori saatiin 1.9.1975. Muuta opettajakuntaa tuolloin olivat apulaisprofessori, kaksi lehtoria ja yksi assistentti. Vuonna 1988 saatiin opiaineeseen yliassistenttuuri, joten vakinaisia opettajia on nykyisin kuusi. Lisäksi on tiedekunnassa ollut syksystä 1973 alkaen puheopin lehtori, joka opettaa mm. tulevia äidinkielen opettajia, ja kielikeskuksessa syksystä 1981 lähtien yksi äidinkielen lehtori.

Pisimpään laitoksessa ovat työskennelleet Alpo Räisänen (vt. apulaisprofessori ja apulaisprofessori 1969–75, professori (1.1.76–), Hannu Remes (lehtori 1.3.71–), Ilkka Savijärvi (apulaisprofessori 1.8.76–), Irja Airaksinen (vt. ja vs. assistentti ja lehtori useissa jaksoissa 1969–85), Simo Hämäläinen (vs. assistentti 1974–76, lehtori 1976–), Matti Jeskanen (assistentti ja vt. lehtori 1973–82; sen jälkeen tutkijana Karjalan tutkimuslaitoksessa), Hannele Forsberg (assistentti 1.9.86–) ja Marjatta Palander (yliassistentti 1.8.88–). Puheopin lehtoreina ovat olleet Liisa Riikonen (1973–82) ja Pirjo Valokorpi (1.8.83–). Kielikeskuksen äidinkielen lehtorina on alusta eli vuodesta 1981 alkaen ollut Pirkko Muikku.

Keväällä 1989 valmistui yliopiston humanistisen tiedekunnan rakennus ja suomen kielikin pääsi vakituisiin tiloihin. Siihen saakka oli majailtu kolmessa eri paikassa. Nyt tilat ovat hyvät ja moderni pääkirjasto aivan lähellä. Jokaisella opettajalla on oma työhuone ja mikro-tietokone. Puutteista suurin on se, ettei ole vakituista opetuksen ja tutkimuksen apuhenkilökuntaa, joka huolehtisi tutkimusaineistojen järjestelystä ja hoidosta. Nämä tehtävät rasittavat nyt opettajia, erityisesti assistentteja.

Ajan myötä tutkimusaineistoja on kuitenkin kertynyt. Nyt tilanne on pääpiirtein seuraavanlainen: Kotimaisten

kielten tutkimuskeskuksesta on kserokopioina hankittu lähes kaikki muotoopin kokoelmat ja osa karjalan kielen sanakirjan kokoelmia sekä mikrofilmeinä kansankielen sanakirjan kokoelmat, vanhaa asiakirjanimistöä, n. 500 Helsingin yliopistossa tehtyä opintotutkielmaa ja Turusta lauseopin arkiston aineisto (magneettinauha ja kontekstisanakirjat mikrokortteina). Suomen kielen nauhoitearkistosta on hankittu nauhakopioita n. 380 tuntia, ja laitoksen omia nauhoitteita on n. 400 tuntia. Laitoksen omat kielenainekokoelmat ovat karttuneet pääasiassa opiskelijoiden harjoitustöinä.

Syksyyn 1975 saakka opetettiin siis vain kahta alinta arvosanaa. Ensimmäinen laudaturseminaari pidettiin luvuonna 1975–76, ja ensimmäiset kaksi suomen kielen pro gradu -tutkielmaa hyväksyttiin 17.12.76. Vuoden 1990 loppuun mennessä oli hyväksytty yhteensä 90 suomen kielen pro gradua tai syventävien opintojen tutkielmaa, niistä vain kaksi sivuaineen tutkielmia. Uusia opiskelijoita otetaan vuosittain koulutusohjelmaan n. 25, mutta lähes kolmannes heistä valitsee pääaineekseen kirjallisuuden. Lisensiaatteja on suomen kielessä valmistunut tähän mennessä kaksi: Simo O. Hämäläinen 1976 ja Kaija Kuiri 1981. Tohtoriksi saakka on ehtinyt toistaiseksi vain Kaija Kuiri 1984.

Tutkimus ja tieteellinen yhteistyö

Usein sanotaan, että pienen yksikön tulisi keskittyä vain yhteen tai muutamaankin tutkimusalaan. Tutkimuksen kannalta se olisikin ilmeinen etu. Mutta opetuksen kannalta se olisi haitta, koska asiantuntemusta tarvitaan monelta alalta jo peruskoulutuksessa ja koska henkilökunnan työpanoksesta kuitenkin valtaosa menee opetukseen. Suomen kielen ainelaitoksessa on Joensuussa tehty kompromissi: on muutamia väljästi määriteltyjä painoaloja ja sitten yksilöllisiä töitä painalojen sisällä tai ulkopuolella. Humanistisilla aloilla ei ole mielestäni syytä väheksyä yksilöllisiä töitä: selkeimmät tulokset on usein suodatettu yksien ja

Katsauksia

samojen aivojen kautta.

Väljästi määriteltyjä painoaloja ja niiden piirissä vireillä olevia töitä ovat erityisesti seuraavat:

Suomen murteet: tekeillä Savonlinnan seudun välimurteiden tutkimus (Marjatta Palander), Kainuun murteiden konsonantiston historia (Alpo Räisänen), suomen murteiden potentiaalia (Hannele Forsberg), murteiden lohkolausetta (Anna Karhu) ja Pohjois-Karjalan murteiden koloratiivirakennetta (Merja Koistinen) käsittelevät liseniaatintyöt.

Itämerensuomalaisten kielten morfologia ja syntaksi, kielikontaktit (osin yhdessä venäjän kielen kanssa): tekeillä mm. vepsän sijajärjestelmää (Toivo Tikka) käsittelevä väitöskirja sekä itämerensuomalaisten kielten kieltolausetta koskeva tutkimus (Ilkka Savijärvi).

Sananmuodostus: tekeillä yhdysnomien semantiikkaa (Kirsti Kosonen), *Oida*-verbejä (Lasse Mertanen) ja kielenhuollon suosittamien uudissanonjen vastaanottoa (Jukka Mäkisalo) koskevat liseniaatintyöt.

Muita: Vertaileva tutkimus suomalaisten ja saksalaisten keskustelurutiineista (Pirkko Muikku-Werner, väitösk.) ja 1500- ja 1600-luvun kirjasuomi (Ilkka Savijärvi).

Kansainvälistä yhteistyötä Joensuun yliopiston suomen kielen ainelaitoksella on ollut eniten Petroskoin ja Viron suuntaan. Petroskoissa toimivan Karjalan tiedekeskuksen (aiemman Neuvostoliiton tiedeakatemian Karjalan osaston) kanssa valmistellaan venäläis-suomalaisen sanakirjan uutta laitosta ja karjalan kielen kolminiteistä näytekokoelmaa. Joensuussa on hankkeessa ollut tutkijana Matti Jeskanen vuodesta 1982. Petroskoin yliopistossa ovat käyneet pitämässä luentokurssin Alpo Räisänen 1979 ja Ilkka Savijärvi 1988. Petroskoista kävi puolestaan Pekka Zaikov luennoimassa Joensuussa karjalan kielen kurssin loka-kuussa 1989. Lisäksi petroskoilaiset (Georg Kert, Grigorij Makarov, Maria Mullonen, Nina Mamontova, Vladimir Rjagojev ja Vieno Fedotova) ovat teh-

neet lyhyitä vierailuja Joensuuhun ja pitäneet myös esitelmiä. Venäläis-suomalaisen sanakirjan merkeissä Matti Jeskanen on työskennellyt useita kuukauden jaksoja Petroskoissa ja Martti Kuusinen ja Veera Ollikainen puolestaan Joensuussa. Syksyllä 1990 oli ensi kertaa neljä Petroskoin yliopiston suomen kielen opiskelijaa kaksi viikkoa vierailijoina Joensuussa. Joensuun yliopiston suomen ja venäjän kielen opiskelijat ovat puolestaan tehneet useitakin kenttäretkiä (esim. 1988–1990) Neuvosto-Karjalan alueelle yhdessä petroskoilaisten kanssa.

Viron suuntaan oli 1980-luvun alku-puolelta lähtien tärkein yhteistyön muoto se, että Hannu Remes ja Ilkka Savijärvi olivat mukana suomen ja viron kontrastiivista kielioppia selvittävissä hankkeissa. Vuonna 1989 alkoi uusi vaihe, kun tehtiin suora virallinen yhteistyösopimus Tarton yliopiston Eestiläisen filologian osaston ja Joensuun yliopiston suomen kielen, kirjallisuuden ja kulttuurintutkimuksen laitoksen kesken. Tämän sopimuksen puitteissa on jo tehty ensimmäiset luennoitsijavierailut: akateemikko, professori Huno Rätsep luennoi 27.3.–9.4.90 viron sanastosta Joensuussa ja lehtori Hannu Remes huhtikuussa 1990 viron morfologiasta Tartossa. Ohjelma jatkuu siten, että keväällä 1991 tulee professori Karl Muru luennoimaan Joensuuhun ja apulaisprofessori Ilkka Savijärvi menee Tarttoon. Sopimukseen kuuluu myös opiskelijain vaihto, joka pääsee alkuun kevätlukukaudella 1991: yksi opiskelija vuosittain menee lukukaudeksi kumpaankin suuntaan. Kolmantena pääasiana sopimuksessa on Inkerin suomalaismurteiden tallennus ja tutkimus. Joensuu hankkii nauhurit ja nauhat, Tarton tutkijat tekevät kenttätöitä, ja materiaalin saa kumpikin yliopisto käyttöönsä. Tämäkin hanke on päässyt jo alkuun, mutta työn edistyessä on varmasti vielä syytä sopia tarkemmin esimerkiksi kielennäytteiden julkaisemisesta.

ALPO RÄISÄNEN